

René Knip Verhaal en Context

Psycholoog, Contextueel Therapeut, Supervisor en Trainer
www.verhaal-en-context.nl

21e Ammy van Heusdenlezing: On different sides of a line nobody drew

Vandaag sta ik hier voor de 21e Ammy van Heusdenlezing. Het zijn niet de minsten die mij zijn voorgegaan. Zij die hier eerder stonden waren nog al eens de mensen bij wie ik het vak van contextueel therapeut heb geleerd. En nu ik hier sta komt de vraag op of eigenlijk niet iemand anders hier zou moeten staan. Iemand die dit veel beter kan dan ik. Of iemand die dit meer verdiend heeft. Er passeerden mij bij de voorbereiding vele namen. Jaap van der Meiden zou hier moeten staan. Of Wilma van Klaveren of Rikie van Hussen. Of nee, Bart Hendriks natuurlijk. Drie kwartier laten we ons door Bart zijn geno rhythms leiden naar de wereld van de blues. De blues die ons beter dan welke lezing ook kunnen voeren naar de verhalen van pijn, conflict, liefde en berusting.

Maar ik sta hier. Zoals Wim van Mulligen, mijn opleider en leertherapeut ooit eens zei: *"Onze existentie heeft per definitie een element van onrecht in zich"*. Omdat ik hier sta, kan een ander hier niet staan. Iedere aanwezigheid bevat de vonk voor destructief recht. Zij roept immers de vraag op: *"Waarom hij wel en ik niet?"* En daarmee is louter mijn zijn een potentiële bron voor conflict. Wie vindt dat hij of zij het verdiend had om hier zelf te staan, ervaart een spoor van onvrede en onrecht. Het applaus na afloop wordt wellicht van harte gegeven, maar doet ook even een beetje zeer: *"Wel voor hem, niet voor mij. En waarom eigenlijk? Zo goed vond ik het verhaal eigenlijk niet."*

Toen Anneke Blaauwendraad namens het bestuur van de VCW mij begin dit jaar belde, vroeg zij mij het volgende:

- Zeg iets contextueels over de thema's conflict en verbinding
- Zeg iets over de vraag of verbinden wel altijd kan en nodig is
- Kun je dat wat toespitsen op gescheiden ouders
- Kun je iets zeggen over allerlei conflicten die wij als contextuelen ook met elkaar hebben

Daarover zal het vandaag dus gaan!

Conflicten zijn niet nieuw. In de Egyptische mythologie wordt Osiris, de zoon van de goden van hemel en aarde, vermoord door zijn broer Seth, god van woestijn, storm, chaos en geweld. Verteerd door jaloezie nodigt Seth Osiris uit om een kijkje te nemen in een – hé wat toevallig – precies op maat gemaakte sarcofaag, waarna deze razendsnel wordt gesloten en het einde van Osiris is ingeluid.

Ook de joodse schrijvers laten het conflict tussen mensen al snel in hun verhalen aan bod komen. Nadat het paradijs geschapen is en vervolgens teloor gegaan is, volgt het verhaal waarin Kaïn zijn broer Abel doodt. Het verhaal geeft als reden dat God wel naar het offer van de jongere en dus zwakkere Abel kijkt en niet naar dat van Kaïn. Nico ter Linden merkt in zijn eerste boek van *'Het verhaal gaat'*¹ op dat er niets aan de hand was geweest als Kaïn net als God ook zijn oog op zijn zwakkere medemens had laten vallen. Maar Kaïn, zo vertelt het verhaal, sloeg zijn ogen neer. En daarna dus zijn broer neer.

Bij de Grieken is het nog veel erger. Zeus, Hera, Poseidon, Aphrodite: de gehele wereld van de goden is voortdurend in conflict met elkaar. De halfgoden, de helden en de mensen worden nietsontziend in deze conflicten betrokken. Troje gaat er aan ten onder en Odysseus weet pas na een lange, lange omzwerving de rust en vrede in zijn huis te herstellen.

Dat conflicten al zo oud zijn, lijkt mij een relativiserende gedachte.

En dus ontmoeten wij conflicten dagelijks in onze praktijk.

In zijn benadering van omgaan met conflicten zocht Ivan Boszormenyi-Nagy naar een uitweg tussen enerzijds de klassiek psychodynamische opvatting dat de oplossing voor intermenselijke conflicten primair gezocht moest worden in verbetering van de interne structuur van de mens en anderzijds de klassiek systeemtheoretische opvatting dat de oplossing vooral gezocht moest worden in verandering van de transacties en de communicatie. Simpel gezegd verwachtte hij in conflictsituaties tussen mensen niet alles van een aanpak die zich eenzijdig concentreert op het werk dat het individu heeft te verrichten en niet alles van het verbeteren van de onderlinge communicatie.

Dit sluit aan bij de gedachte van Nagy dat conflicten hun bron ten diepste kennen in *"de verwarring die bestaat tussen de bij het conflict betrokkenen over wat men verschuldigd is binnen die relatie en waar men recht op heeft om te ontvangen."*² In zijn visie gaat het hier om: Waar ik meen recht op te hebben van jou, is niet datgene wat jij ziet als hetgeen jij verschuldigd bent te geven. En wat jij in redelijkheid denkt te kunnen verwachten van mij, is niet wat ik een faire zaak vind om te bieden. Hier-en-nu, in deze context van al mijn en jouw balansen. Dat gegeven brengt ons, in de woorden van mijn geliefde Canadese dichter en zanger Leonard Cohen, *on different sides of a line nobody drew.*³ Zonder het te willen en zonder dat één partij de schuld valt te geven, komen we tegenover elkaar te staan.

Nagy voegt hier de notie toe dat *"de oorspronkelijke ouder-kind relaties het fundamentele paradigma bepalen voor de wijze waarop wij conflicten en belangentegenstellingen beleven en de wijze waarop wij op conflicten reageren."*⁴ Een opvatting die in de kern sterk stoelt op het klassiek psychodynamische denken, maar ook verwantschap vertoont met de term *'cognitief schema'* zoals die door de moderne cognitieve gedragstherapieën wordt gehanteerd.

Het wederzijds kenbaar maken van de door iedere partij ervaren onrechtvaardigheid in dit samenspel van balansen is een wijze van omgang met het conflict die de dialoog op gang brengt en het vertrouwen versterkt. Andere manieren van omgaan

met het conflict brengen deze balansen juist niet in beeld en kunnen dan ook in de ogen van Nagy niet als dialoog worden beschouwd. Ze doen eerder de betrouwbaarheid afnemen dan toenemen.

Opvallend daarbij is dat Nagy maar beperkt aandacht had voor de structuren op meso- en macroniveau die bijdragen aan het ontstaan en in stand houden van conflicten. Misschien zou hij bij deze opmerking iets gebromd hebben dat hij nu eenmaal geen socioloog was. Ik mis het zelf wel in de contextuele theorie. Aandacht voor omstandigheden op meso – en macroniveau geeft inzicht in situaties en zet de verantwoordelijkheid van mensen in een perspectief. Bovendien brengt zicht op name het meso-niveau ook oplossingen in beeld die anders onzichtbaar waren gebleven. Ik kom daar later op terug.

Wanneer wij contextuelen aan het woord worden gelaten over conflict, ruzie en verbreken van banden, komt al snel het woord '*verbinden*' om de hoek kijken. En dat is niet vreemd. Voor een theorie die stelt dat wij er niet primair op uit zijn om onze lusten te bevredigen - zoals de psychodynamica stelt - en niet primair gericht zijn op invloed en beheersing – waar de systeemtheorie van uitgaat - , maar die stelt dat wij als mensen primair gericht zijn op elkaar en het hebben van goede en faire relaties, heeft conflict iets bedreigends. De goede relaties zouden door het conflict wel eens in gevaar kunnen komen. Natuurlijk, een conflict dat bijdraagt aan zowel de autonomie als de verbondenheid in de relatie is welkom, maar wat met die conflicten die de dialoog niet bevorderen, maar verwijdering teweeg brengen? En zeker wanneer die verwijdering in de verticale relatie veroorzaken, zijn wij op onze hoede. En terecht zou ik zeggen, want de dagelijkse praktijk laat ons zien dat verwijdering tussen mensen die in een loyaliteitsverhouding tot elkaar staan, vaak veel en langdurig leed met zich meebrengt. Omdat het verlangen om het goed te hebben zo groot is.

Nagy en Krasner stellen dan ook terecht in '*Between Give and Take*' dat verbinding een specifiek doel is van de contextuele therapie: "*Van elkaar vervreemde familieleden hebben er baat bij wanneer zij elkaar weer vinden in verantwoordelijke dialoog*".⁵

Toch leidt dit naar mijn idee bij contextueel opgeleide hulpverleners nog wel eens tot een verkeerd begrip van '*het stellen van verbindende vragen*'. Het stellen van verbindende vragen wordt dan verward met '*verbinden*' als een persoonlijke rol van de therapeut. Dan ligt op de loer dat de hulpverlener in de sturende positie komt: "*Ik weet dat het goed voor u is dat u zich verbindt, ook als u dat anders ziet*". Bij het stellen van verbindende vragen gaat het er niet om dat de vraag in zichzelf zou aansturen op een betere verbinding met de ander. Verbindende vragen gaan over verbanden. Zij brengen de ander in beeld. Zij maken zichtbaar wat impliciet aanwezig is, namelijk dat de cliënt een mens-in-relatie is en dit in alle omstandigheden geldend blijft. Het stellen van verbindende vragen erkent de cliënt daarmee als volledig mens en helpt de cliënt om zichzelf weer in dat grotere verband te zien.

Zij stelt ook altijd aan de orde dat de cliënt niet het alleenrecht heeft op de beoordeling van de werkelijkheid. En nodigt uit het perspectief van de ander in te nemen. "*Try to see it my way*", schreef John Lennon al.⁶ Het stellen van verbindende

vragen nodigt uit en confronteert de cliënt om - in narratieve termen gesproken – open te staan voor het gegeven dat ieder mens zijn eigen verhaal heeft en vrij is in de betekenisgeving aan gebeurtenissen, hoe pijnlijk en onbegrijpelijk die betekenisgeving van de ander voor mij ook is.

Natuurlijk vormen de verbindende vragen daarmee een uitnodiging tot dialoog, maar dat is nog niet hetzelfde als dat de therapeut een voorkeur heeft voor een specifieke uitkomst van de dialoog. Nagy neemt in zijn denken naar mijn idee hiermee een positie in die het midden houdt tussen de systeemtherapeuten die – karikaturaal gesteld - ‘*wel weten waar het gezin naar toe moet*’ en de ‘*not knowing position*’ van de narratief en dialogisch georiënteerde therapeuten.

Simpel gezegd is dit een positie die in ligt tussen: "*Ik bevorder dat je je in het conflict met je vader minder afwachtend opstelt*" en "*Ik weet niet wat helpend is voor jou in het conflict met je vader*". De positie is: "*Ik weet dat het helpend is voor jou wanneer je in de relatie met je vader alle balansen op een faire manier weegt*".

Bij het willen verbinden in de situatie van een conflict, ligt voor de hulpverlener op de loer dat hij of zij scheidsrechter wordt in het conflict. Nagy merkt op dat mensen bij een conflict de neiging hebben om de dyadische structuur tot een triadische te maken.⁷ Ze doen alsof een derde uit zou kunnen maken wat rechtvaardig is tussen hen.

Een jong volwassen vrouw zegt: "*Mijn ouders willen dat ik ieder weekend langs ga, maar ik heb daar geen zin in. Zo vreemd is dat toch niet?*" De ouders zeggen: "*Wij genieten er van als onze dochter in het weekend langskomt, daar kijken we al dagen van te voren naar uit. Zo vreemd is dat toch niet?*"

In een dergelijk gesprek worden voortdurende pogingen ondernomen een beroep te doen op een rechtvaardige norm die buiten deze twee personen staat. Het punt is alleen dat die norm er niet is.

Nobody drew the line.

Natuurlijk is er in sommige gevallen een norm vastgelegd in culturele opvattingen, religieuze overtuigingen of wetten. Soms kunnen op grond hiervan zelfs oordelen worden afgedwongen. Relatieve ethisch bestaat de scheidsrechter echter niet.

Voor de hulpverlener is het dan ook zaak om de dyadische structuur niet tot triadische structuur te laten worden. Op sommige plekken in de hulpverlening is dit een lastig karwei. Het werken met ouders en kinderen in complexe scheidingssituaties is daar een voorbeeld van. Juist in deze zaken waarin er sprake is van een kwetsbaar kind en ouders die in hun verdriet en boosheid wanhopig op zoek zijn naar erkenning en recht gedaan worden, zijn de krachten om de hulpverlener tot scheidsrechter te maken enorm sterk. Dat het ook voor ervaren hulpverleners nog niet meevalt om zich hier aan te onttrekken, komt volgens mij omdat er in deze zaken drie elementen samenkomen die het de hulpverlener lastig maken.

Allereerst is daar de vaak binnen het eigen gezin van herkomst geparentificeerde hulpverlener die ingesteld is op helpen, zorgen en redden. Op deze rol wordt door het kind van de gescheiden ouders, maar ook veelal door de ouders die na de

scheiding in een rouwproces verkeren een beroep gedaan. De diep gekoesterde wens van de hulpverlener om deze rol van het geparentificeerde kind opnieuw of voor het eerst succesvol te kunnen vervullen, wordt aangesproken.

In contextuele supervisie en leertherapie is dit element vaak het gekozen aangrijppunt. Soms is dat terecht en zinvol. Toch vind ik dat we de student tekort doen wanneer we eenzijdig koersen op dit element van het proces tot parentificatie.

Twee andere processen die bijdragen aan de parentificatie dreigen op deze manier uit beeld te raken. De eerste is gelegen in de krachten van het gezin. Ik noemde al dat bij ieder conflict de impliciete drang aanwezig is om een denkbeeldige derde bij de situatie te betrekken. Nu heeft zich deze derde in de persoon van de hulpverlener ook daadwerkelijk aangediend. En dus is het logisch dat deze ouders vanaf het begin pogingen ondernemen om de hulpverlener te overtuigen van hun gelijk.

Toen ik een aantal jaren geleden betrokken raakte bij een ontslagprocedure door mijn toenmalige werkgever, voelde ik aan den lijve hoe dat principe van de verbeelde derde al werkt bij minder belangrijke dingen in het leven. Ik merkte dat ik gedurende dat proces regelmatig bezig was om in mijn hoofd het verhaal van mijn balansen te vertellen. Dat verhaal kwam er kortgezegd op neer dat het volstrekt onterecht was dat ik na 15 jaar ten gevolge van de transitie in de jeugdzorg ontslagen zou worden. Dat er niet gezien werd wat ik allemaal had gedaan voor deze organisatie. Dat de ontslagregels niet gevolgd waren, mijn directeur zich incompetent gedroeg en het hoofd P&O maar minimaal bezig was om mijn belangen te dienen. En mijn overtuiging was dat ieder weldenkend mens dit ook zo zag. De derde in mijn hoofd gaf mij volkomen gelijk.

Toen ik dan ook ergens in het proces samen met mijn werkgever voor een commissie mocht verschijnen die over de rechtmatigheid van enkele aspecten van de ontslagprocedure zou oordelen, meende ik dat het een kwestie was van een heldere uiteenzetting van mijn standpunt, waarna de commissie instemmend zou knikken en een negatief oordeel over de handelwijze van mijn werkgever zou uitspreken. Heel eerlijk gezegd begreep ik al niet goed waarom mijn werkgever ook spreektijd kreeg - waarom zou je zoveel tijd besteden aan zoveel missers -? Maar toen dat natuurlijk toch gebeurde, zag ik het voordeel ervan: met dit betoog zou het de commissie per zin duidelijker worden hoe gelijk ik wel niet had. Het gehele feitenrelaas van mijn werkgever kwam mij toe als een typisch geval van 'eigen glazen ingooien'. Een enkel geval van plausibel klinkende, maar helaas gelogen woorden van de tegenpartij, onderbrak ik al snel. Dit zou de commissie maar kunnen misleiden, dacht ik. Dat kwam me natuurlijk op een reprimande te staan en ik bedacht me dat ik dat ook al jaren leerde als basisregel één tijdens mijn trainingen: laat elkaar uitpraten.

Jammer genoeg had de commissie een andere kijk op zaak: zij stelde mij grotendeels in het ongelijk...

Deze processen spelen bij de gescheiden ouders in nog heviger vorm. Hun opgenomen zijn in deze complexe processen draagt bij aan het parentificatieproces van de hulpverlener en het is goed dat wij in training, supervisie en leertherapie daar aandacht aan besteden.

Maar er is nog een derde proces dat bijdraagt aan de parentificatie van de hulpverlener en dit speelt zich af op meso- en macroniveau.

Dit proces betreft de geleidelijk steeds sterker wordende drang vanuit de samenleving dat wij instanties verantwoordelijk maken om leed te voorkomen. Tussen 1980, het jaar waarin het 75-jarig bestaan van de kindwetten in Nederland maar zuinig werd gevierd omdat er grote maatschappelijke kritiek was op de bemoeienis van de overheid met de zorg voor kinderen - de als betuttelend beleefde naam Raden voor de Kinderbescherming overleefde maar net - en de ophef over gezinsdrama's ligt maar zo'n 25 jaar.

Hoewel de forensisch psycholoog en onderzoeker Verheugt aantoonde dat er nog nooit in de geschiedenis zo weinig kinderen door toedoen van hun ouders om het leven kwamen⁸, nam de maatschappelijke ophef over dergelijke drama's toe. Dit zou men nog kunnen zien als een nieuwe stap in betrokkenheid en onderlinge zorg in de samenleving, ware het niet dat de onrust geheel niet leidde tot meer onderlinge zorgzaamheid en elkaar aanspreken, maar tot een bij ieder drama steeds fellere geuite klacht dat de jeugdzorg schuld had aan de dood van deze kinderen. De eerste vraag in de media was niet meer wat deze ouders in vredesnaam bezielde had om hun kinderen zoveel kwaad aan te doen, maar de eerste vraag was geworden of de jeugdzorg betrokken was. Er bestonden vervolgens twee antwoordmogelijkheden: De jeugdzorg was wel betrokken en was dan schuldig omdat zij het niet had kunnen voorkomen of de jeugdzorg was niet betrokken en was dan schuldig omdat ze dit gezin blijkbaar niet eens in beeld hadden.

Als contextuelen horen wij hierin exact de bewoordingen waarmee kinderen geparentificeerd worden tot zondebok. De jeugdzorg reageerde op dit parentificerende gedrag van de samenleving op dezelfde manier als geparentificeerde kinderen zich gedragen wanneer zij de problemen van hun ouders niet hebben kunnen voorkomen. Schuld bewust, schaamtevol en verbetering belovend. In plaats van de verantwoordelijkheid te leggen op de plek waar deze behoorde te liggen.

Dit proces van niet aanspreken van degenen die verantwoordelijk zijn en wel aanspreken van derden gaat nog altijd verder. De autonome professional in de jeugdzorg wordt binnen zijn of haar zelfsturende team steeds minder ondersteund, maar steeds meer verantwoordelijk gemaakt om resultaten te behalen.

In Amsterdam en omgeving gaan de zorgaanbieders in de jeugdzorg vanaf 2018 hoofdaanemers heten. Het gezin fungeert als opdrachtgever en de hoofdaanemer wordt op resultaten afgerekend. Het is bijna dat ik als cliënt op vakantie kan, terwijl de hulpverlener hard aan het werk is om mijn problemen op te lossen.

Inmiddels bereikt dit denken ook de terreinen buiten de jeugdzorg. Het is de overheid, de rechter, de tbs-kliniek of de GGZ instelling die al dan niet per petitie wordt aangesproken wanneer we als samenleving geschokt zijn omdat het kwaad zijn vreselijke gezicht laat zien. En begrijp me goed, natuurlijk berust bij ieder van de organen de taak om verantwoord te handelen. Maar alleen de dader is verantwoordelijk voor zijn daad.

Met dit verantwoordelijk maken van de hulpverlener voor het zaken waar deze niet verantwoordelijk voor is, vindt op meso- en macroniveau een proces van parentificatie plaats. Wanneer wij in contextuele opleidingen studenten zien die zich overmatig verantwoordelijk voelen, doen wij hen geen recht wanneer we dit enkel en alleen herleiden tot hun positie in het gezin van herkomst. De krachten van het cliëntsysteem en de processen op meso- en macroniveau zouden meegenomen moeten worden bij deze analyse.

Terug naar de hulpverlener die te maken heeft met een heftige conflictsituatie, zoals een complexe scheiding? Wat kan hij of zij doen?

- De meerzijdige partijdigheid is natuurlijk een belangrijk helpend instrument voor de jeugdzorgprofessional in deze. Het beurtelings steunen en krediet geven voor

de inzet en verhalen van de verschillende betrokkenen zonder zelf de rechtvaardigheid van deze balans te willen bepalen, is een enorm moeilijke, maar zeer helpende techniek.

- De mediation en de communicatietheorie leveren de hulpverlener nuttige handvatten om het gesprek tussen de ouders te analyseren en te structureren.
- Het contextuele gedachtegoed herinnert de hulpverlener eraan dat deze ouders niet alleen met hun kind en met elkaar verbonden zijn, maar ook nog met hun ouders en familie. Mogelijk is daar reeds onrecht opgelopen wat meespeelt in de onoplosbaarheid van het huidige conflict. En mogelijk liggen daar ook hulpbronnen.

Kan de ouder wel weer invoelen wat het voor zijn 10 jarige dochter betekent wanneer hij ruzie in haar bijzijn maakt, wanneer hij zich weer herinnert hoe het leven voor hem als 10 jarig jongetje was?

Maar naar mijn ervaring is dat alles niet genoeg. De hulpverlener komt in deze oog in oog te staan met zijn machteloosheid. De erkenning dat hier een kind en zijn vader en moeder niet geholpen kunnen worden. Dat de auto richting de afgrond aan het rijden is en niets haar nog lijkt te kunnen stoppen. Het verdragen van deze machteloosheid is voor ieder mens moeilijk. Het betekent de pijn kunnen verduren. Hij of zij doet er naar mijn idee het beste aan die machteloosheid in te brengen in het gesprek met de ouders en tot onderdeel van het gesprek te maken. Deze onder woorden te brengen en te verbinden aan de machteloosheid van het gezin.

De kern van de machteloosheid van het in conflict zijn met een ander is dat die ander het niet zo ziet als ik. En het zo ook niet gaat zien.

On different sides of a line.

Natuurlijk helpt het wanneer we de conflicterende partijen met elkaar aan tafel weten te brengen. Natuurlijk helpt het wanneer we mensen helpen om in dat conflict geweldloos te communiceren. Natuurlijk helpt het om partijen uit te nodigen om zichzelf af te bakenen, zichzelf te definiëren en zich uit te spreken over eigen emoties, belangen en standpunten. En natuurlijk helpt het wanneer we mensen helpen zichzelf te valideren door hen te vragen te luisteren naar en rekening te houden met de emoties, belangen en standpunten van de ander. En laten we in dit samenspel van werken in de tweede, derde en vierde dimensie in contextuele opleidingen onze studenten toerusten met Nagy, Hargrave, van den Eerenbeemt, Onderwaater, Michielsen en van Mulligen. En laten we ze toerusten met Freud, Erikson, Watzlawick, Minuchin en White.

Maar 'in the end' blijft er iets over. Want niet alles is tussen mensen op te lossen. Het gesprek kan niet altijd gevoerd worden of leidt niet tot datgene waar we op hopen. We zien dat bij onze cliënten, we zien dat in ons eigen leven. In ieder conflict zit een element waar we helemaal alleen mee hebben te dealen. De vraag 'hoe verder?' komt dan voor ons te liggen. Laten we het conflict voortwoekeren en pijn en energie vreten of komen we er op enig moment mee in vrede?

"Ergens komt het moment dat je je verlies moet nemen", zei een gescheiden vrouw eens tegen me. De erkenning, de genoegdoening, ze komen niet. In ieder geval niet zoals jij zo graag zou willen. Niet van je ouders, niet van je ex. Voor mij kwamen ze

de afgelopen jaren niet van mijn werkgever die me ontsloeg. Voor mij kwamen ze niet van mijn contextuele collega's van het oude Leren Over Leven die mij – maar niet alleen mij! - in plaats van hun opvolger te kunnen worden, de berging lieten verzorgen van het schip dat zij tot zinken hadden gebracht. Die erkenning komt niet omdat zij het anders beleefd hebben. Ik beschik nu eenmaal niet over het verhaal waar zij in leven en zij beschikken niet over het verhaal waar ik in leef.

Daar op dat punt komen begrippen als berusten, accepteren en vergeven om de hoek kijken. Ik vind het een grote verdienste van Nagy om het begrip ontschuldiging op te nemen in zijn denken over wat mensen hielp en een plaats te geven in de therapeutische setting. De grote godsdiensten en filosofieën wisten natuurlijk al lang dat menselijke relaties niet zonder vergeving kunnen. Dat een samenleving zonder vergevingsgezindheid onmogelijk is.

Ik laat de verschillen tussen ontschuldiging, exoneratie en vergeving voor de fijnproevers. Ik vind persoonlijk dat de bezwaren van Nagy tegen het gebruik van het woord vergeving bij een juist verstaan van dit begrip uiteindelijk geen stand houden. De risico's die kleven aan een misverstaan van de begrippen ontschuldiging en exoneratie zijn minstens net zo groot als een misverstaan van wat vergeving is. Ik sluit zelf dan ook aan bij het begrip vergeving dat een eeuwenlange traditie kent.

Vergeving is de daad waarmee een mens zich bevrijdt van de last van het onrecht dat hem aangedaan is. Meer dan om de dader draait het bij vergeving om een weg te openen voor degene die slachtoffer is.

Voor mij persoonlijk heeft Desmond Tutu, aartsbisschop voor de Anglicaanse Kerk in het door apartheid, onderdrukking en geweld beheerste Zuid-Afrika en voorzitter van de Waarheids- en Verzoeningscommissie, deze verbinding tussen conflict en vergeving het meest concreet uitgewerkt.

Hij beschrijft het viervoudig pad van vergeving:

1. Het vertellen van het verhaal
2. Het benoemen van de pijn
3. Het schenken van vergeving
4. Het vernieuwen of loslaten van de relatie

In zijn *'Het boek van Vergeving'*⁹ zegt hij het volgende hierover: "*Het pad naar vergeving is niet makkelijk. Op dit pad moeten we door de modderbanken van haat en woede waden en onze weg door verdriet en verlies vinden om uit te komen bij de acceptatie die kenmerkend is voor vergeving. Het zou veel gemakkelijker zijn deze reis te maken als de route duidelijk gemarkeerd was, maar dat is niet zo. De scheidslijn tussen degenen die kwaad hebben berokkend en degenen wie kwaad is aangedaan, is ook niet duidelijk te trekken. Allemaal zijn we nu eens degene die gekwetst wordt, dan weer degene die kwetst.*"

Nobody drew the line

Vergeving staat bij Tutu in het licht van *de heling van de wereld*. Vergeving noemt hij "*het helen van een scheur in het gewaad van de mensheid.*"¹⁰ Het herstellen van de scheur is een daad van herstel van het weefsel van verbondenheid tussen de mensen. Dit doet een beroep op de mens als medemens in het geheel van de

mensheid. Voor wie zichzelf niet ziet als dit onderdeel van het grotere geheel – en dit geldt met het wegvallen van de grote religies en ideologieën in het Westerse wereldbeeld voor veel mensen – valt dit appèl op een lege bodem. En wordt het dus wellicht ook moeilijker om te vergeven.

Tutu koos dit pad naar verzoening, langs de lijnen van vertellen van het verhaal, benoemen van de pijn en het schenken van vergeving als uitgangspunt voor de Waarheids- en Verzoeningscommissie die aantrad met de regeringsovername door het ANC na de val van het apartheidsregime. Hij koos er samen met anderen voor om waarheid en verzoening boven recht te stellen. Zijn vrees was dat wanneer het recht hersteld zou worden en alle misdaden via de justitiële weg behandeld zouden worden, dit zou uitlopen op een bloedbad. Het toewerken naar recht zou een zodanige golf van onrecht met zich meebrengen dat het vele slachtoffers zou vergen.

Filmfragment uit de BBC documentaire over Tutu and the Truth and Reconciliation Commission ¹¹

En dan hebben we nog onze eigen conflicten binnen de groep van contextueel opgeleide hulpverleners en therapeuten. Ik refereerde al aan de conflictueuze beëindiging van de oude Vlaams-Nederlandse onderwijsorganisatie Leren Over Leven. Het is niet het enige conflict dat we hebben. Zijn wij daarmee uitzonderlijk? Ik denk het niet: tennisverenigingen, parochies, schoolbesturen, politieke partijen... de Trojaanse oorlog dreigt altijd.

Toch knaagt het een beetje aan ons. Het schuurt nu eenmaal wanneer je het voortdurend hebt over verbondenheid en goede relaties, wanneer je begrijpt hoe het werkt met niet gezien worden, erkenning en meerszijdige partijdigheid en er dan toch zo slecht uitkomt met elkaar. Het is niet erger wanneer de voorzitter van de Bond tegen het Vloeken eens een stevige vloek laat vallen, maar het voelt toch wat beschamender.

Heb ik een oplossing? Dat zou van arrogantie getuigen. Ik geef slechts enkele ideeën die misschien helpen om niet nog verder te verdwalen.

Allereerst: de contextuele theorie maakt geen betere mensen van ons. Die bescheidenheid, ook in gesprek met andere methodische stromingen, zouden we ons wat meer eigen kunnen maken. We weten niet beter dan anderen hoe het moet.

Het tweede wat we kunnen doen is vaker hulpbronnen van buiten inschakelen. Terugkijkend op het conflict dat mede een einde maakte aan het oude Leren Over Leven, verbaast het me dat niemand gedurende dat proces heeft geopperd om er externe begeleiding bij te vragen. Het was minder beschadigend geweest voor personen en had het conflict mogelijk beperkt wanneer iemand ons gewezen had op de talrijke mesofactoren die medebepalend waren voor dit conflict. Wat had het geholpen als iemand in nuchterheid in had gebracht dat Leren Over Leven voor de uitdaging stond om de pioniersfase achter zich te laten en de overgang naar een volgende fase te maken. En verteld had dat dat vaak met pijn en moeite gepaard gaat. En dat het daarvoor niet uitmaakt of men therapeut, docent of bankmedewerker is. Herframing dat het de groep docenten / therapeuten als geheel niet lukte om de overgang van de pioniersfase naar de fase van professionele bureaucratie – zoals Mintzberg die noemt - te maken, had het probleem beter oplosbaar gemaakt en

minder pijnlijk dan de nu gekozen framing dat specifieke personen de oorzaak van het probleem waren.

Een derde gedachte is dat we binnen ons nationaal en internationaal weinig betekenende methodische stroompje vooral moeten ophouden ons onderling nog veel verder te verdelen. Ik hoor de geluiden te vaak en heb er zelf aan meegedaan. *"De opleiding aan de Hogeschool van Amsterdam was toch beter dan die van Leren Over Leven...". "Op de CHE is de theoretische kennis dan wel erg goed, maar de aandacht voor de persoonlijke ontwikkeling schiet er te kort...". "Leren Over Leven is te ver verwijderd geraakt van het oorspronkelijke contextuele denken... "Bij de Nagy Academie houden ze wel erg vast aan het verleden en missen ze de verbinding met andere stromingen..."*

Het heeft geen zin! Ieder denken kent zijn stromingen. We zijn al marginaal, dat moeten we beseffen en op deze manier marginaliseren we nog meer.

Iedere oproep hier om elkaar weer op te zoeken, om de tafel te gaan zitten en de zaken uit het verleden uit te spreken, zou te makkelijk zijn en tekort doen aan het door ieder in deze conflicten beleefde onrecht.

Maar ik stel ieder van ons wel de vraag: *"Wat kan ik doen om iets bij te dragen aan de heelheid van de mensheid, ook in dat deel van de mensheid dat zich verbonden voelt met het contextuele gedachtegoed?"* Ik nodig vanaf deze plek de pioniers die volgende week afscheid nemen van het oude Leren Over Leven op hun bijeenkomst in Antwerpen, uit om als eerste daar over te spreken.

Ik rond af. We hebben conflicten bekeken vanuit het contextuele gedachtegoed. Ik heb mijn licht laten schijnen op wat verbinden wel is en wat het niet is. Ik heb aandacht gevraagd voor de meso- en macrofactoren die meespelen bij conflicten en er soms aan bijdragen dat de hulpverlener temidden van het conflict geparentificeerd raakt. We hebben bekeken dat er aan de hulpverlener vanuit verschillende methodische invalshoeken middelen ter beschikking staan om cliënten met conflicten te begeleiden. En we hebben gesteld dat er uiteindelijk ook in ieder conflict een restdeel zit wat niet volledig tussen mensen op te lossen valt. Acceptatie en vergeving komen dan aan de orde om met de geleden schade verder te kunnen leven.

Ik eindig met wat mij persoonlijk uiteindelijk het meest heeft geholpen om conflicten, teleurstelling en verdriet te kunnen loslaten. De relativering van mijzelf in het licht van de eindigheid van ons bestaan en de verwachting van een plaats waar we ooit conflictvrij met elkaar kunnen leven.

*Going Home (Leonard Cohen)*¹²

I'm Going home
Without my sorrow

Going home
Sometime tomorrow

Going home

To where it's better
Than before

Going home
Without my burden

Going home
Behind the curtain

Going home
Without the costume
That I wore

Bronvermelding

¹ Linden, N. ter. (1996). *Het verhaal gaat ... Deel 1 De Thora*. Amsterdam: Balans

² Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B.R. (1994). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. Haarlem: De Toorts.

³ Leonard Cohen in *Different Sides* op album *Old Ideas* (2012). Columbia rec.

⁴ Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B.R. (1994). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. Haarlem: De Toorts.

⁵ Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B.R. (1994). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. Haarlem: De Toorts.

⁶ John Lennon en Paul Mc. Cartney in *We can work it out* op double single *We can work it out / Day tripper* (1965). Capitol Rec.

⁷ Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B.R. (1994). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. Haarlem: De Toorts.

⁸ Verheugt, A.J. (2007). *Moordouders. Kinderdoding in Nederland. Een klinisch en forensisch psychologische studie naar de persoon van de kinderdoder*. Assen: Van Gorkum.

⁹ Tutu, D. & Tutu, M.A. (2014). *Het boek van vergeving. Het viervoudig pad naar heling van onszelf en onze wereld*". Houten / Antwerpen: Spectrum.

¹⁰ Tutu, D. & Tutu, M.A. (2014). *Het boek van vergeving. Het viervoudig pad naar heling van onszelf en onze wereld*". Houten / Antwerpen: Spectrum.

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=ujOL8FS2wv4>

¹² Leonard Cohen in *Going Home* op album *Old Ideas* (2012). Columbia rec.